

Tři kapitoly z chystané knihy „Jazykové menšiny v evropských státech“.

Jan Auerhan.

I. Ochrana jazykových menšin v konstitucích jednotlivých států.

Ježto otázka zvláštní zákonné ochrany menšin je produktem teprve novější doby, je přirozeno, že v konstitucích, vešlých v platnost již před válkou, není zvláštních ustanovení o ochraně menšin. Nalézáme v nich pouze ustanovení o rovnosti všech občanů před zákonem po vzoru ústavy francouzské. Teprve ústavy vzniklé po r. 1918, zaměřují se problémem menšinovým. Všimněme si některých z nich:

Ústava německé říše z 11. srpna 1919 jedná o postavení cizojazyčných částí (fremdsprachige Volksteile) v § 13., jenž je umístěn ve druhé hlavní části ústavy, jednající o základních právech a základních povinnostech Němců. § 109. stanoví zásadu »Alle Deutschen sind vor dem Gesetze gleich« a ve vysvětlivkách čteme, že Němcem je každý, kdo má státní občanství v některé německé zemi anebo kdo má bezprostřední státní příslušnost říšskou. § 113. zní: »Die fremdsprachigen Volksteile des Reichs dürfen durch die Gesetzgebung und Verwaltung nicht in ihrer freien, volkstümlichen Entwicklung, besonders nicht im Gebrauch ihrer Muttersprache beim Unterricht, sowie bei der inneren Verwaltung und der Rechtspflege beeinträchtigt werden«. Právní zásada tímto paragrafem vyslovená je sice pouze negativní (dürfen nicht beeinträchtigt werden) a nepraví nic pozitivního, přes to však nutno ji označit za velký pokrok proti předválečnému zákonodárství německému, jehož tendence byla docela opačná (viz na př. § 12. říšského spolkového zákona z 19. dubna 1908). Má-li však tato zásada skutečně pokrokem být, musí být splněn předpoklad, že zmíněná zásada bude zákonodárstvím skutečně provedena, neboť jinak je pouhým programem bez praktické upotřebitelnosti. Velmi podivným nutno pak nazvat, jestliže ve vysvětlivkách k tomuto paragrafu, otištěných v Heymannsově vydání ústavy a zpracovaných Dr. Giesem, profesorem na universitě ve Frankfurtu, s odvoláním se na protokol ústavního výboru čteme, že rozhodnou je řeč a nikoli národnost. Proto prý nepožívají ochrany § 113. národní minority, jež používají němčiny. Sem patří prý Mazurové, Kašubové, Lužičané a Poláci. S úžasem musíme se pak ptáti, kdo vlastně je míněn slovy fremdsprachige Volksteile. Viděli jsme

svrchu, že je v Německu sice řada jiných národních menšin, ale i o těch lze tvrdit, že »používají němčiny«. Kdo má být tedy vlastně chráněn? Je-li pravda, co čteme ve zmíněných vysvětlivkách Heymannsova vydání, pak krásná zásada § 113. klesá na pouhou frázi.

Ústava pruská z 30. listopadu 1920 přináší v § 73. toto ustanovení: »Die Provinziallandtage können durch Provinzialgesetz neben der deutschen Sprache zulassen:

a) eine andere Unterrichtssprache für fremdsprachige Volksteile, wobei für den Schutz deutscher Minoritäten zu sorgen ist;

b) eine andere Amtssprache in gemischt sprachigen Landes-teilen«. Tím je dovoleno provinciálním sněmům usněsti se na zvláštních zákonech, jimiž vedle řeči německé připustí se i jiná řeč jako řeč vyučovací a úřední. Připuštění jiné řeči závisí tedy od usnesení provinciálních sněmů a ty — pokud je mi známo — se na podobném zákoně ještě vůbec neusnesly. Ve vysvětlivkách ke zmíněnému paragrafu, otištěných v Heymannsově vydání pruské ústavy a zpracovaných drem Giesem a drem Volkmannem, čteme několikrát upozornění, že cizí řeč může být připuštěna toliko vedle německé řeči a nikoli místo ní, a dále že tato výminka připouští se jen ve prospěch obyvatelstva a resp. dětí cizí řečí mluvících, nikoli ve prospěch obyvatelstva mluvícího německy.

Ústava rakouská z 1. října 1920 zmiňuje se o menšinácích pouze v článku 8., jenž zní: »Německá řeč jest státní řečí republiky bez poškození práv zaručených spolkovými zákony jazykovými menšinám.« Nápadné jest, že čl. 7., který stanoví rovnost všech občanů před zákonem, praví dále, že vyloučeny jsou výsady rodu, pohlaví, stavu, třídy a náboženského vyznání, aniž se zmiňuje o výsadách národnosti nebo řeči. V platnosti zůstal starý rakouský zákon z 21. prosince 1867, čís. 142. ř. z. se známým § 19., jehož praktická cena stane se nám však zřejmou, vzpomeneme-li na předválečný výrok správního soudu, že čeština není v Dolních Rakousích řečí obvyklou.

Vidovdanská ústava král. SHS. z 28. června 1921 kromě všeobecného ustanovení čl. 4., které praví, že všichni občané jsou před zákonem rovni a všichni požívají ochrany státní, zmiňuje se o menšinách toliko v článku 17., který jedná o vyučování a stanoví zásadu, že vyučování je státní. Poslední odstavec tohoto článku 17. zní: »Menšinám jiné rasy i jazyka poskytne se elementární vyučování v jejich mateřském jazyku, pod podmínkami, jež předepíše zákon«. Příslušný zákon však posud vydán nebyl.

Ústava rumunská z 28. března 1923 označuje v 1. článku království rumunské za jednotný a nedělitelný stát národní. O jazykových menšinách obsahuje ustanovení velmi málo. Čl. 5. praví, že Rumuni bez rozdílu rasy, jazyka nebo náboženství, těší se svobodě svědomí, svobodě vyučování, svobodě tisku, svobodě shromažďovací, svobodě spolkové a všem svobodám a právům, jež jsou v zákonech stanoveny. Dle čl. 7. rozdílu náboženství a konfesse, rasy a

jazyka není překážkou pro dosažení a vykonávání občanských a politických práv. Čl. 8. stanoví, že všichni Rumuni bez rozdílu rasy, jazyka nebo náboženství jsou si před zákonem rovni a povinni platit daně a veřejné dávky. Čl. 28. zaručuje všem občanům a tedy i příslušníkům menšiny znovu svobodu shromažďovací, čl. 29. svobodu spolkovou. Čl. 119. konečně obsahuje ustanovení, že všichni Rumuni bez rozdílu rasy, jazyka nebo náboženství jsou povinni službou vojenskou. Pokud jde o ochranu menšin, neznačí všechny tyto uvedené články více než že všichni občané jsou si před zákonem rovni.

Naproti těmto uvedeným konstitucím, jež příslušným minoritám poskytují pouze ochranu zcela skrovnou, uvéstí jest konstituce finskou, litevskou, estonskou a polskou.

Ústava finská ze dne 17. června 1919 ustanovuje v § 14., že jazykem úředním jest nejen řeč většiny, finština, nýbrž i řeč menšiny, švédština. Užívání obou jazyků bude upraveno zvláštním zákonem, pro nějž však ústava prohlašuje zásadu, že obě řeči mají být považovány za rovnoprávné. Uvážíme-li, že menšina švédská tvoří pouze nepatrné procento všeho obyvatelstva Finska, vidíme překvapující výmínečnost tohoto ustanovení, jež za uvedených okolností možno skorem nazvatí jedinečným v Evropě a jež se vysvětluje historickým významem a velikou důležitostí, kterou řeč švédská ve Finsku měla a dosud má.

Konstituce Polska, Estonska a Litvy dávají svým jazykovým menšinám theoretické právo na kulturní autonomii, právo organizovati se ve zvláštní samosprávné svazky veřejnoprávního charakteru za účelem svobodného rozvoje jejich národního rázu.

Konstituce polská ze dne 17. března 1921 má o jazykových menšinách tato ustanovení:

Čl. 95. »Republika polská zajišťuje na svém území úplnou ochranu života, svobody a majetku každému, bez rozdílu původu, národnosti, jazyka, rasy nebo náboženství.

Čl. 96. Všichni občané jsou si před zákonem rovni. Veřejné úřady jsou všem přístupny stejnou měrou za podmínek ustanovených zákonem.

Čl. 109. Každý občan má právo na zachování své národnosti i na pěstování svého jazyka a národních zvyků. Zvláštní státní zákony zajistí menšinám v státě polském plný svobodný rozvoj jejich národního rázu pomocí samosprávných svazků menšin o charakteru veřejnoprávním, v rámci svazků všeobecné samosprávy.

Stát bude mít nad jejich činností právo dozoru, jakož i právo doplnění v případě potřeby jich prostředků finančních.

Čl. 110. Občané polští, náležející k národnostním menšinám náboženským nebo jazykovým, mají s jinými obyvateli rovné právo zakládání, dozoru i vedení na vlastní náklad ústavů dobročinných, náboženských a sociálních, škol a jiných ústavů výchovných, jakož i svobodného užívání v nich svého jazyka i vykonávání předpisů svého náboženství.

Čl. 111. Všem občanům zaručuje se svoboda svědomí a vyznání. Žádný občan nemůže z důvodu svého vyznání a náboženského přesvědčení býti omezen v právech, příslušejících jiným občanům.

Všichni obyvatelé státu polského mají právo volného vyznání, jak veřejného, tak i soukromého své víry a vykonávání předpisů svého náboženství nebo obřadu, pokud se to neprotiví veřejnému pořádku nebo veřejným zvykům.

Zákony, upravující detailně, na podkladě konstituce, poměry menšin v Polsku, dosud vydané nebyly.

V konstituci estonské z 15. června r. 1920 jsou tato ustanovení o menšinách:

§ 6. Všichni obyvatelé jsou si před zákonem rovni. — § 12. Národním menšinám zabezpečuje se vyučování v jazyku mateřském. — § 20. Každý občan má právo volně určit svou národnost. — § 21. Národní menšiny mohou založiti vlastní autonomní instituci za účelem zachování i rozvoje své kultury, pokud to není na újmu státu. — § 23. Obyvatelé německé, ruské i švédské národnosti mají právo v písemném styku se státními centrálními úřady užívatí svého mateřského jazyka. Užívání jazyka těchto národností před soudem a ve stycích s místními úřady administrativními státními i samosprávnými bude v podrobnostech určeno speciálními zákony.

Ku provedení uvedeného § 21. o autonomních institucích vypracován a sněmovnou v prvním čtení projednán projekt zvláštního zákona, jenž však později na neurčito odložen.

Ústava litevská ze dne 1. srpna 1922 má o jazykových menšinách tyto dva články: Čl. 73. Národní menšiny, tvořící značnou část litevského občanstva, mají právo v mezích zákona autonomně spravovati svoje záležitosti národní a kulturní; veřejně vyučování, dobročinnosti a sociální péče. Pro správu těchto záležitostí minority mají právo zvoliti si své reprezentativní orgány dle pravidel stanovených zákonem. — Čl. 74. Národní menšiny, zmíněné v čl. 73., mají právo, na podkladě zvláštních zákonů, ukládati svým příslušníkům daně za účelem podpory potřeb národní kultury a požadovati spravedlivou část těch obnosů, povolených rozpočtem státním a rozpočty místních orgánů municipálních pro potřeby vyučování a dobročinnosti, pokud o tyto potřeby není postaráno státem nebo orgány municipálními.

Také v tomto případě nebyly prováděcí zákony k těmto dvěma článkům posud vydány, a dle dnešní situace se zdá, že ani brzy vydány nebudou. Zdá se, že zmíněné ústavy slíbily více než je možno splnit. Zcela jinak počínali si tvůrcové ústavy Československé. Na rozdíl od ústavy rakouské, jihoslovanské a rumunské, zaručili menšinám rozsáhlou ochranu a pojali do ústavy doslovně ustanovení smlouvy o ochraně menšin, neslibovali však menšinám věci, jichž splnění by v dohledné době nebylo možným.

V ústavě československé ze dne 29. února 1920 (čís. 121. Sb. z. a nař.) nalézáme předně v kapitole 5., která jedná

o právech a svobodách, jakož i povinnostech občanských, druhý odstavec § 106., který zní:

»Všichni obyvatelé republiky Československé požívají v stejných mezích, jako státní občané této republiky, na jejím území plně a naprosté ochrany svého života i své svobody, nehledíc k tomu, jakého jsou původu, státní příslušnosti, jazyka, rasy nebo náboženství. Úchytky od této zásady jsou přípustny jen, pokud právo mezinárodní dovoluje«. Dále nalézáme tam §§ 122. a 124. tohoto znění: § 122.: »Všichni obyvatelé republiky Československé mají v stejných mezích jako státní občané republiky Československé právo vykonávati veřejně i soukromě jakékoliv vyznání, náboženství nebo víru, pokud výkon ten není v neshodě s veřejným pořádkem a řádem nebo s dobrými mravy«. § 124.: »Všecka náboženská vyznání jsou si před zákonem rovna.« Tyto paragrafy vztahující se na všechny obyvatele republiky bez rozdílu, zda jsou státními příslušníky čili nic, jsou důsledkem závazku přijatého článkem 2. smlouvy o ochraně menšin.

Vedle těchto paragrafů je v ústavě českosl. věnována ochraně menšin národních, náboženských a rasových celá kapitola šestá, vztahující se však pouze na státní občany republiky. Tato kapitola skládá se z §§ 128.—234., jež mají toto znění: § 128.: »Všichni státní občané republiky Československé jsou si před zákonem plně rovni a požívají stejných práv občanských a politických, nehledíc k tomu, jaké jsou rasy, jazyka nebo náboženství.

Rozdíl v náboženství, víře, vyznání a jazyku není žádnému státnímu občanu republiky Československé v mezích všeobecných zákonů na závadu, zejména pokud jde o přístup do veřejné služby, k úřadům a hodnostem aneb pokud jde o vykonávání jakékoli živnosti nebo povolání.

Státní občané republiky Československé mohou v mezích všeobecných zákonů volně užívatí jakéhokoli jazyka ve stycích soukromých a obchodních, ve věcech týkajících se náboženství, v tisku a jakýchkoli publikacích nebo ve veřejných shromážděních lidu.

Tím však nejsou dotčena práva, jež státním orgánům v těchto směrech přísluší podle platných nebo budoucně vydaných zákonů z důvodů veřejného pořádku a bezpečnosti státní i účinného dozoru.

§ 129. Zásady jazykového práva v republice Československé určuje zvláštní zákon, tvořící součást této ústavní listiny.

§ 130. Pokud státním občanům přísluší podle všeobecných zákonů právo zakládati, řídit i spravovati vlastním nákladem ústavy lidumilné, náboženské a sociální, školy a jiné ústavy výchovné, jsou státní občané, nehledíc k národnosti, jazyku, náboženství a rase, sobě rovni a mohou v těchto ústavech volně používatí svého jazyka a vykonávati svoje náboženství.

§ 131. V městech a okresích, v nichž jest usedlý značný zlomek státních občanů československých jiného jazyka než českosloven-

ského, zaručuje se dětem těchto československých občanů ve veřejném vyučování v mezích všeobecné úpravy vyučování přiměřená příležitost, by se jim dostalo vyučování v jejich vlastní řeči, při čemž vyučování československé řeči může být stanoveno povinným. —

§ 132. Pokud ve městech a okresích, v nichž jest usedlý značný zlomek státních občanů československých náležejících k menšinám náboženským, národním a jazykovým, mají být určité částky vynaloženy na výchovu, náboženství neb lidumilnost z veřejných fondů podle rozpočtu státního, rozpočtů obecních neb jiných veřejných, zabezpečuje se těmto menšinám v mezích všeobecných předpisů pro veřejnou správu platných přiměřený podíl na požitku a používání.

§ 133. Provedení zásad §§ 131. a 132. a zvláště vymezení pojmu »značného zlomku« vyhrazuje se zvláštním zákonem.

§ 134. Jakýkoli způsob násilného odnárodňování je nedovolený. Nešetření této zásady může zákon prohlásiti za jednání trestné.«

Nadpis této šesté kapitoly, v níž § 128.—134. jsou obsaženy, užívá vědomě slov »ochrana menšin národních«. Z kontextu uvedených paragrafů vyplývá, že jde v první řadě o menšiny jazykové, a že se slova »národní«, »národ« neužívá zde ve smyslu francouzském, kde nationalité značí příslušenství státní. V čl. ústavě slovo národní značí v první řadě příslušenství jazykové, není však vyloučeno pojetí národa na podkladě znaků jiných, na př. vědomí národní příslušnosti. Tak na př. Židé, považují-li se sami za zvláštní národ, mohou být ve smyslu ústavy republiky Československé považováni za národní menšinu i když nemají vlastního jazyka. Ve staré ústavě uherské používalo se jednak pro obyvatelstvo řeči maďarské, jednak pro souhrn všech státních občanů, slova »národ«, avšak pro příslušníky řeči nemaďarských slova »národnost« aby se tím označila méněcennost obyvatelstva jinojazyčného. Tímto rozlišováním cítili se příslušníci nemaďarských národů v Maďarsku velmi dotčeni a proto ústava čl., chtějíc dokumentovat zásadní odlišnost od názírání staré ústavy uherské úmyslně užívá o jinojazyčných menšinách slov »menšiny národní«. Referent při projednávání ústavy v Národním shromáždění zvláště zdůraznil, že zákonodárci si přejí, aby v Československém státě nebylo ani panujícího národa, ani potlačených národností.

První odstavec § 128. odpovídá 1. odstavci čl. 7. smlouvy o ochraně menšin, druhý odstavec pak druhému odstavci tohoto článku s tím toliko rozdílem, že za slova »rozdíl v náboženské víře neb vyznání« bylo ještě vsunuto slovo »a řeči«, jimiž rozšířena ochrana tohoto §u i na menšiny jazykové a pak slova »v mezích všeobecných zákonů«. Stalo se tak z důvodů ochrany státní suverenity. Z těchto důvodů vložena tato slova i do odst. 3. § 128., který odpovídá odst. 3. čl. 7. menšinové smlouvy. Odstavec 4., § 128. ve smlouvě o ochraně menšin obsažen není. Je to však obmezení, které

platí nejen snad pouze pro příslušníky menšin, nýbrž pro všechny státní občany stejnoměrně a vztahuje se na tisk a veřejná shromáždění, kde úřady následkem své zodpovědnosti za klid a pořádek ve státě mohou učiniti opatření, aby byl umožněn potřebný dozor. Zásada odst. 4. článku 7. smlouvy o ochraně menšin provedena je zvláštním zákonem stanovícím zásady jazykového práva, o kterém mluví § 129. a k jehož ustanovením přihlédneme podrobněji v kapitolách o užívání jazyků menšin před soudy a před správními úřady.

§ 130. odpovídá čl. 8. menšinové smlouvy, z něhož však vypuštěna prvá věta; k druhé větě vložena slova »pokud státním občanům dle všeobecných zákonů přísluší právo«. O významu tohoto obmezení promluvíme později v kapitole o soukromém školství.

§ 131. odpovídá prvnímu odst. čl. 9. menšinové smlouvy, s tím toliko rozdílem, že vložena byla samozřejmá slova »v mezích všeobecné úpravy vyučovací«. § 132. odpovídá druhému odst. čl. 9. menšinové smlouvy, s tím toliko rozdílem, že se užívá rčení »pokud mají býti vynaloženy« a že jsou vložena slova v mezích všeobecných předpisů pro veřejnou správu platných«. Zásady článků 131. a 132. byly pojaty do ústavní listiny, ač toho smlouva o ochraně menšin nepředpisovala. Stalo se tak proto, aby ochrana menšin jako celek byla dána pod ochranu ústavy. § 133. vyhražuje provedení zásad předcházejících dvou §§ů a zvláště vymezení pojmu »značného zlomku« zvláštním zákonem. Jakým způsobem jest otázka »značného zlomku« vyřešena v zákoně školském, uvidíme v kapitole o používání řeči minorit ve školství. § 134. má být nejen ochranou menšin, ale ochranou národů všech. Je nezměnitelnou zásadou československého národa nikoho neodnárodňova.

Zvláštní postavení zaručeno je ústavou Československé republiky Podkarpatské Rusi a to ve smyslu článků 10.—13. smlouvy o ochraně menšin.

Druhý odsavec § 3. ústavní listiny stanoví, že Podkarpatská Rus je nedílnou součástí Československé republiky, dále, že je samosprávným územím, které bude vypraveno nejširší autonomií slučitelnou s jednotností republiky Československé. Další odstavec tohoto třetího paragrafu stanoví, že Podkarpatská Rus má vlastní sněm, jenž je příslušný usnášeti se o zákonech ve věcech jazykových, vyučovacích, náboženských, místní správy, jakož i v jiných věcech, které by naň přenesly zákony Československé republiky.

V Národním shromáždění republiky Československé má býti Podkarpatská Rus zastoupena přiměřeným počtem poslanců. V čele Podkarpatské Rusi je guvernér jmenovaný presidentem republiky, k návrhu vlády a odpovědný taktéž sněmu Podkarpatské Rusi. Funkcionáři Podkarpatské Rusi mají býti dle možnosti vybírání z jejího obyvatelstva.

Poznamenáváme ještě, že ustanovení československé ústavy o ochraně menšin platí samozřejmě i v Podkarpatské Rusi a nemohou

býti sněmem Podkarpatské Rusi změněna. Otázka jazyková bude však ve smyslu § 6. jazykového zákona upravena sněmem Podkarpatské Rusi musí se to však státi způsobem slučitelným s jednotností státu československého. V tomto rčení obsažena zajisté i zásada, že jazykové zákony Podkarpatské Rusi nemohou obsahovati co by odporovalo ústavní listině Československé republiky (s výjimkou zákona jazykového) a tudíž i ustanovením o ochraně menšin.

Zcela odlišná od jiných ústav je ústava S. S. S. R. (spolku sovětských socialistických republik).

V ročence Ježegodnik Kominterny na r. 1923 čteme, že říjnová revoluce r. 1917 odstranila politiku potlačování národnostních menšin praktikovanou carismem po celou řadu let vůči t. zv. »jinorodcům«. Třetí všeruský sjezd sovětů v lednu r. 1918 stanovil zásadu, že dělníci a rolníci každé národnosti mají právo na svém vlastním plnomocném sovětském sjezdě samostatně řešiti otázku, zda přejí si účastniti se ve federativní republice.

Dle článku J. E. Šroma »Změna ústavy sovětského Ruska a otázka národnosti« uveřejněného ve 14. sešitě »Zahraněční Politiky« z r. 1923 skládá se dle spolkové smlouvy ze 6. července 1923 S. S. S. R. dnes ze 4 rovnocenných částí: Ruské sovětské federativní socialistické republiky (R. S. F. S. R.) Zakavkazské sovětské federativní socialistické republiky, Ukrajinské sovětské socialistické republiky a Běloruské sovětské socialistické republiky. Jaká je pravomoc S. S. S. R. a jaká je pravomoc zmíněných čtyř jeho částí není v článku vyličenno.*) Uvedu tedy aspoň dle citovaného Ježegodniku, že před smlouvou ze 6. července 1923 dnešní S. S. S. R. nazýval se R. S. F. S. R., jež je dnes jménem pouze jedné části spolku. V lůně této dřívější R. S. F. S. R. existovaly však

1. nezávislé sovětské republiky (Ukrajina, Bělorus, Gruzie, Armenie, Azerbejdžan, poslední tři jmenované spojeny dnes v republiku Zakavkazskou).

2. autonomní sovětské republiky,

3. autonomní oblasti.

Nezávislé sovětské republiky spravovaly se Centrálními plnomocnými komitétami volenými na sjezdech dělnických, rolnických a vojenských sovětů příslušné republiky. Z nich volil se pak sověť národních komisařů. Nezávislé republiky vstupovaly ve federativní vztah k R. S. F. S. R. uzavřením vojenských a finančně ekonomických smlouv, jež jednájí

a) o organizaci vojska a velení vojska,

b) o orgánech národního hospodářství a zahraničního obchodu,

*) Ústava S. S. S. R. byla nyní po napsání tohoto článku otištěna v 18. čísle »Zahraněční Politiky« z r. 1923.

- c) o orgánech péče,
- d) o dopravě železniční a vodní,
- e) o orgánech finančních.

Autonomní sovětské republiky konstituovaly se tak jako republiky nezávislé, lišily se však od nich způsobem vstupu ve svaz federace. Ten neděje se smlouvou, nýbrž nařízením všeruského centrálního plnomocného komitétu. Národní komisariáty Autonomních republik podřízeny jsou příslušným národním komisariátům R. S. F. S. R. Výminku tvoří komisariáty vnitřních záležitostí, spravedlnosti, osvěty, sociální péče a zemědělství, jež národním komisariátům R. S. F. S. R. podřízeny nejsou.

Autonomní oblasti vyznačují se pouze tím, že ve škole, v místní administraci a v soudě používá se v nich místního jazyka.

V čele nového S. S. S. R. stojí výroční sjezd sovětů.

K pravomoci tohoto sjezdu sovětů náleží nejvyšší úprava činnosti zákonodárné, výkonné i soudní na celém území spolkovém. Faktická úloha jeho bude spíše spočívatí v povšechném určování směrnic celkové vnitřní i vnější politiky spolku a ve volbě Ústředního výkonného výboru. Tento Ústřední výkonný výbor spolku skládá se ze dvou částí Spolkového sovětu a Sovětu národností. Spolkový sověť volí se na spolkovém sjezdu sovětů v počtu 371 členů a to proporcionálně podle počtu obyvatelstva jmenovaných čtyř základních členů spolku. Sověť národností má 99 členů delegovaných spolkovými a autonomními republikami i autonomními oblastmi. Obě tyto části nejvyššího orgánu vládní moci jsou samostatné a rovnocenné.

Podrobnosti nejsou mi známy. Rovněž mi není známo, jakým způsobem provádí se v praxi a jak se osvědčuje zmíněná autonomie jednotlivých republik a oblastí, jež jsou pokud možno národnostně ohraničeny, jichž hranice jsou však většinou stanoveny pouze přibližně a provisorně. Také mi není známo, jakým způsobem řešena je otázka národních minorit v jednotlivých republikách a oblastech, jež tam jistě ve velikém množství se vyskytují. Řešení národnostní otázky v R. S. F. S. R. je usnadněno celým systemem sovětské vlády, jež spočívá v prvé řadě na sovětech místních. Přes to čteme v citovaném článku Šromově, že v sovětském Rusku až do poslední doby nebyly urovnané poměry národnostní k spokojenosti národních menšin. Důkazem toho je zejména nedávný XII. kongres komunistické strany ruské, kde neruskými delegáty velmi si bylo stěžováno na vzrůst velkoruského chauvinismu, velikášství a přezírání druhých národností. Jak se osvědčí nově zřízený Sověť národností, nutno teprve vyčkati.

II. Používání jazyků menšin ve správě a samosprávě.

Ve státech západních (kromě Švýcarska a Belgie a částečně i Francie, pokud jde o Alsasko) nedocházejí jazyky menšin žádného

uplatnění ani ve správě, ani v samosprávě a nebere se na ně žádného zřetele. Rovněž tak v Německu.

Ve všeobecných smlouvách o ochraně menšin není zvláštního odstavce, jenž by se vztahoval na používání jazyka menšin ve styku se správními úřady. Státy, v nichž platí mezinárodní ochrana menšin, nemají tedy v této příčině žádných závazků. Je proto zcela vysvětlitelné, že praxe velkých většiny států neposkytla na tomto poli svým menšinám velkých úlev.

Ve většině států, jež tu přicházejí v úvahu, jest vnitřní i vnější úřední řeči státních úřadů správních pouze a výhradně jazyk státní, v podrobnostech praxe jsou však značné rozdíly. V Maďarsku na př. až dosud nejen že i všechny vyhlášky obecní byly pouze maďarské a že se nemaďarská podání vůbec nepřijímala, nýbrž lidem maďarsky nerozumějícím nebylo vůbec možno ani ústně v úřadech se domluvit. Nejsou řídké případy, že starý Slovák, maďarsky neznající, byl z úřadu hrubě vykázán slovy: »Jděte ven, zde se slovensky nemluví. Naučte se maďarsky. Jste v Maďarsku a jíte maďarský chléb.« Bude-li nyní lépe po vydání nových nařízení o ochraně menšin, ukáže budoucnost. § 9. tohoto nového nařízení stanoví, že maďarští státní občané, patřící k jazykovým menšinám, mohou se obrátit na vlastní obec, na vlastní okresní úřad, na vlastní municipium a jeho centrální orgány a na všechny státní úřady, jichž úřední obvod se vztahuje na jejich bydliště, jak ve státním oficiálním jazyku, tak ve své mateřštině. Že slovanské minority v Řecku nesmějí ve stycích s úřady používat svého jazyka, je po tom, co výše již uvedeno, samozřejmým.*) Také v Itálii v některých úřadech, na př. v Terstu a Gorici je zakázáno mluvit slovinsky. V některých jiných úřadech v Itálii jest používání řeči minorit stranám dovoleno, pokud úředníci řeči té rozumí. Také v Rumunsku, v Bukovině jsou v úřadech nápisy označující, že se tam mluví jen rumunsky. Přes to lze se tam však aspoň v některých domluvit i německy a ukrajinsky. Pro Horní Slezsko jest výslovně stanoveno čl. 135. citované smlouvy o Horním Slezsku, že v ústním styku s civilními úřady plebiscitního území může každý používat německé i polské řeči. Jest velmi pochybným, že by se v německé části Horního Slezska toto ustanovení mohlo provádět, ježto tamní úředníci neznají polsky. V polské části Horního Slezska se toto ustanovení dodržuje a také v Poznaňsku mohou Němci v ústním styku s civilními úřady používat své mateřštiny. Také na Volyni může tamní maloruské obyvatelstvo v ústním styku s místními správními úřady používat své mateřštiny. Písemná podání v jazyce menšiny lze v Polsku na správní úřady činit toliko v Horním Slezsku a v ostatních částech t. zv. bývalého záboru pruského. Vyřízení na tato německá podání

*) Vztahuje se ke kapitolám zde neotištěným, v nichž vylíčeno, že vláda řecká chová se k Slovanům thrackým a makedonským co nejnepřátelštěji.

může být v Horním Selzsku buď německé nebo polské s německým překladem, v ostatních částech bývalého záboru bývá vyřízení německých podání obyčejně pouze polské, ač není vyloučeno vyřízení německé. V oblastech bývalého záboru rakouského a ruského nelze však činiti nepolských písemných podání k úřadům. V království SHS. v bývalé oblasti rakouské jsou připuštěna německá podání soukromníků ke správním úřadům, vyřízení jejich děje se však v řeči státní. Advokáti smějí činiti podání toliko v jazyku státním. Ve Švédsku příslušníci malé minority finské mohou činiti finská podání, jež se překládají do švédštiny a pak švédsky projednávají a zodpovídají. V S. S. S. R. mohou menšiny s místními úřady jednati ve svém vlastním jazyku.

Vyhlášky státních úřadů správních konají se pouze v jazyku státním, na př. v Rakousku, království SHS. a Rumunsku. V tomto posléze jmenovaném státě aspoň vyhlášky o věcech daňových konají se i v řeči menšiny. V Polsku, v Horním Slezsku konají se vyhlášky i německy, na Volyni vedle polštiny i ukrajinsky, v jiných oblastech Polska pouze v jazyku státním. Ve Francii v Alsasku některé vyhlášky vydávané jsou také v německém znění a tamní obyvatelstvo může též v ústním styku se správními úřady používat své mateřštiny. V S. S. S. R. dekreta a nařízení sovětu lidových komisařů a Ústřed. výkonného výboru spolkového státu tištěny jsou pouze v jazycích obecně užívaných ve spolkových republikách, tedy v jazyku ruském, ukrajinském, běloruském, gruzínském, arménském a tureckém. Vyhlášky místních úřadů činěny jsou v jazyce ruském a v jazyce v místě obvyklém.

Nápisy na veškerých úřadech státních jsou ve Francii, ve Španělsku, v Anglii, v Holandsku, v Německu, v Itálii, v Řecku, v Maďarsku, v království SHS., v Rumunsku, v Litvě mimo území Klajpedy, kde němčina je rovnoprávnou, v Dánsku, v Rakousku, i v Polsku všude, i v krajinách jazykově smíšených, pouze v jazyce státním.

V Československu publikovány jsou zákony a nařízení také v jazyku německém, polském, maďarském a v jazyku, který stanoví sněm Podkarpatské Rusi. Pro nápisy na budovách úředních, pro vyhlášky, jakož i pro styk se stranami jest ve smyslu § 2. jazykového zákona (z 29. února 1920, č. 122 Sb. z. a nař.) rozhodným, zda v okrese, na který se působnost úřadu vztahuje, obývá 20% státních příslušníků jazykové menšiny. V tom případě i zevní označení úřadu i vyhlášky jsou dvojjazyčné a úřad je povinen přijímat od příslušníků této jazykové menšiny podání v témž jazyku a vyřizovati je nejen v jazyku československém, ale i v jazyku podání. Při úřadech, jichž působnost je omezena na jediný okres, jakož i při úřadech jim bezprostředně nadřízených, možno docela vydati vyřízení pouze v jazyku strany. Všechna tato ustanovení platí nejen pro úřady politické správy, ale i úřady správy finanční a správy školní.

Pro okresy, v nichž není menšiny 20%, ustanoví nařízení, co opatřiti jest k usnadnění úředního styku se stranami neznalými úředního jazyka. Nařízení posud vydáno nebylo. Praxe jest většinou taková, že v ústním styku připouští používání jazyka menšin i v okresích, kde menšina 20% nedosahuje. Úřady vycházejí v ústním styku stranám, o nichž je známo, že jazyk státní neovládají, všemožně vstřícivě. Písemná podání nutno však činiti v jazyce státním.

Pokud jde o používání řeči ve správě autonomní, budiž aspoň uvedeno, že v Polsku určuje si svou řeč i řeč svých vyhlášek obec sama, avšak písemný styk její se státními úřady musí se dít v jazyce státním. V Rumunsku a v království SHS. smějí vyhlášky obecní vedle jazyka státního být sepsány také v jazyku některých menšin. Německé obce v Dánsku smějí vydávat německé vyhlášky. V Belgii, v území Eupen-Malmedy, jež bylo Německem Belgii v míru versailském postoupeno, smějí německé obce ve vyhláškách používatí němčiny vedle frančtiny, jinak ve vnitřní své službě používají pouze němčiny a mohou si německy dopisovati nejen vzájemně, nýbrž i se státními úřady, od nichž mohou požadovati německou odpověď. Každý interesent má však právo požadovati od onoho úřadu ověřený překlad příslušného aktu, který se vyhotoví na útraty úřední. Totéž platí o překladech do němčiny francouzských aktů doručených státními úřady obcím francouzským zmíněného území.

V Estonsku stanoví § 22. ústavy, že v místech, kde většina obyvatelstva není národnosti estonské, ale náleží k některé z národních menšin, může býti jazykem administrativy i orgánů samosprávných jazyk zmíněné menšiny, při čemž však každému obyvateli přísluší právo používatí ve stycích s administrativou jazyka státního. Samosprávné orgány lokální používající jazyka menšiny, jsou povinny ve stycích s veškerými institucemi státními, jakož i těmi samosprávnými úřady lokálními, které jazyka té menšiny nepoužívají, používatí jazyka státního.

Jména ulic na pouličních tabulkách uvedena jsou v místech s menšinovým obyvatelstvem v Itálii, v Řecku, v Maďarsku, v království SHS. a v Litvě pouze v jazyku státním, v Rakousku v některých místech Burgenlandu také v jazyku menšiny, v jiných místech pouze v jazyce státním. V Rumunsku není v té příčině praxe jednotná, na př. v Kluži a v Černovicích, jakož i v některých městech besarabských, ač jsou to města, kde obyvatelstvo rumunské řeči je v nepatrné menšině, jsou pouliční tabulky pouze rumunské, naproti tomu v městech s obyvatelstvem saským rumunsko-německé (v Sibini), resp. rumunsko-německo-maďarské (v Brašově) a také ve městech sekelských německo-maďarské. V Polsku na př. i na Volyni, kde obyvatelstvo polské je v malé menšině, jsou pouliční tabulky pouze polské, v některých městech záboru pruského, hlavně v Horním Slezsku, vyřešena jest otázka asi prozatímně tak, že vedle nových tabulek polských s novými názvy ponechány také ještě

staré tabulky německé s názvy starými, jež byly však červeně přeškrtnuty na důkaz, že již neplatí. V Dánsku ve šlesvických městech jsou tabulky dánsko-německé, ve Francii v alsaských městech francouzsko-německé.

V souvislosti budiž na tomto místě ještě uvedeno, že Itálie po obsazení nových území zrušila všechny dosavadní cizojazyčné názvy míst a to i v území obývaném převážně jazykovými minoritami. I názvy několik století, ba někdy i více než tisíc let staré, byly zrušeny a používání jich zakázáno. Podobně učinilo i Rumunsko. Rovněž v království SHS. a v Rakousku staré názvy míst v jazycích minorit nedocházejí v životě veřejném žádného uplatnění. Že Řecko vůbec netrpí slovanských jmen místních v územích obývaných slovanskými minoritami, je po tom, co bylo výše o Řecku řečeno, rovněž samozřejmým.

Naproti tomu v Československu ustanovuje vládní nařízení z 25. srpna 1921, č. 324 Sb. z. a nař. (provádějící zákon ze dne 14. dubna 1920, č. 266 Sb. z. a nař.), že pro města, obce a osady, v nichž dle posledního sčítání lidu obývá alespoň 20% státních občanů téhož, avšak jiného jazyka, než je jazyk československý, může ministr vnitřa ustanoviti za úřední název vedle názvu československého, také onen, který vytvořil jazyk národní menšiny. Totéž platí pro sídla soudů a státních úřadů, jichž působnost vztahuje se na soudní okres, v němž dle posledního sčítání lidu obývá aspoň 20% národní menšina.

O pojmenování ulic ustanovuje citované nařízení, že rozhodovati o tom, v jakém jazyce mají býti jmenovány ulice, přísluší obecnímu zastupitelstvu. To může se tedy usnésti i na pojmenování jiném než československém. Pro ten případ ustanovuje však citované nařízení, že nutno rozlišovati mezi obcemi, v nichž obyvatelstvo jazyka jiného než československého tvoří přes 80% a obcemi, v nichž mezi státními příslušníky je aspoň 20% obyvatelstva jazyka československého. V obcích posléze uvedených musí býti ulice vedle jazyka národní menšiny označeny také jazykem státním a to na prvním místě. V obcích, v nichž obyvatelstvo jazyka československého nedosahuje 20% všech státních příslušníků v obci bydlících, mohou býti ulice označeny pouze v jazyku národní menšiny, pokud nejsou sídlem soudů a správních úřadů, jichž působnost se vztahuje na soudní okres, v němž dle posledního sčítání lidu obývá alespoň 20% státních občanů jazyka československého. V tomto případě, jakož i v místech lázeňských, musí býti ulice vedle jazyka obce označeny též v jazyku státním a to na prvním místě.

O používání řeči v úřadech samosprávných jedná § 3. zákona z 29. února 1920, čís. 122 Sb. z. a nař. V místech, v nichž obyvatelstvo jiného jazyka než československého je v menšině, mají úřady samosprávné povinnost přijímati jinojazyčná podání a vyřizovati je, pokud jinojazyčná menšina dosahuje 20% všeho obyvatelstva.

Pro místa, v nichž jinojazyčné obyvatelstvo tvoří většinu, stanoví zákon, že veškeré samosprávné úřady, zastupitelské sbory a veškeré veřejné korporace ve státě jsou povinny přijímatí ústní i písemná podání učiněná v jazyku československém a je vyřizovati. Z toho je patrné, že zákon tu předpokládá, že samosprávné úřady a veškeré veřejné korporace stanoví si svou úřední řeč samy, nesmějí však odmítati podání učiněná v jazyku československém. V praxi úřadují samosprávné úřady v místech s většinou cizojazyčného obyvatelstva v jazyku svém a musejí býti velmi často přídržovány k tomu, aby neodmítaly podání učiněných v jazyku československém. Jazyk veřejných vyhlášek a zevní označení úřadů samosprávných stanoví státní moc výkonná, jež upraví vůbec podrobně užívání jazyka pro úřady samosprávné, zastupitelské sbory a veřejné korporace. Příslušné nařízení posud vydáno nebylo, praxe je, pokud jde o obce čistě německé, ve kterých státní příslušníci jazyka československého nedosahují ani 20% prozatím taková, že zevní označení samosprávných úřadů v takových obcích jsou pouze v jazyku německém, který je též jediným jazykem, v němž se dějí obecní vyhlášky.

Z uvedeného je zřejmo, že Československo dává svým jazykovým minoritám v oboru používání jich řeči ve správě a samosprávě mnohem více práv, než jim dávají Polsko, království SHS., Rumunsko a Dánsko, nemluvě ani o Německu, Rakousku, Itálii, Maďarsku, Řecku a řadě jiných států. Poměry v Litvě, Lotyšsku a Estonsku nejsou mi podrobně známy. Mám však dojem, že jejich ústupky jazykovým minoritám v tomto oboru jdou asi tak daleko jako ústupky polské. Úlevy skýtané Polskem a některými jinými státy minoritám velkým, skýtá Československo i menšinám nedosahujícím v okrese ani 20%. Menšiny větší než 20%ní požívají ve správních úřadech v Československu výhod, jakých nemají v žádá správních úřadech v Československu výhod, jakých nemají — nepřihlížíme-li zde ke Švýcarsku a k Belgii — v žádném jiném státě Evropy, kromě Finska, jež jde ještě dále než Československo.

Ve svém jazykovém zákoně ze dne 1. června 1922 stanovilo úplnou rovnoprávnost řeči švédské minority s řeči finské majority. Zákon rozeznává mezi jednojazyčnými okresy a obcemi a dvojjazyčnými. Obec platí za jednojazyčnou, má-li méně než 10% jinojazyčného obyvatelstva, okres platí za jednojazyčný, zahrnuje-li pouze jednojazyčné obce. Každý občan má právo na kterýkoli státní úřad v zemi obrátit se ve svém vlastním jazyce. V okresech dvojjazyčných dostane vyřízení v jazyku podání, v okresech jednojazyčných v jazyku úředním s připojením překladu, nebylo-li podání učiněno v jazyce úředním. V obcích jednojazyčných je řeč její majority vnitřní i vnější její úřední řečí. V obcích dvojjazyčných lze činit podání ve kterémkoli z uvedených jazyků, vyřízení v jazyce minority může však podatel žádat jen tehdy, činí-li minorita více

než $\frac{1}{3}$ obyvatelstva. Nečiní-li $\frac{1}{3}$, obdrží vyřízení v řeči úřední s překladem.

Vyhlášky státní i komunální konají se v jednojazyčných okresech a obcích jednojazyčně, ve dvojjazyčných dvojjazyčně.

Pro úplnost uvádím zde ještě zákon, upravující jazykové poměry veřejné správy v Belgii, při čemž však znovu podotýkám, že v tomto případě nejde o úpravu poměrů nějaké minority, nýbrž o úpravu používání jazyků v zemi jazykově smíšené. Jde o zákon z 31. července 1921, č. 225. o užívání jazyků v administrativě. Zákon ten dělí celou zemi na tři pásma. V obvodech vlámských, zákonem přesně určených, je úředním jazykem pro vnitřní i vnější službu vlámsština, v obvodech wallonských frančtina. V obcích aglomerace bruselské určují si obce svoji řeč samy, vyhlášky jsou tam oboujazyčné, jazyk tamních úřadů státních určuje zvláštní nařízení. Vyhlášky úřadů centrálních jsou dvojjazyčné. Vyhlášky úřadů lokálních sepisovány jsou jazykem v obvodu platným. Nikdo nemůže být jmenován státním úředníkem, kdo není znalý jazyka v obvodu platného. Kandidáti státních úřadů centrálních, jakož i kandidáti státních úřadů nižších instancí v obvodu aglomerace bruselské musí se podrobit zkoušce, v níž musí prokázat dokonalou znalost jednoho z obou jazyků dle své volby a elementární znalost jazyka druhého. Po 1. lednu 1925 nebude moci nikdo být ustanoven vedoucím úředníkem v zmíněných úřadech, kdo neprokáže úplnou znalost jazyků obou. Celkem lze rekapitulovati, že centrální úřady, jakož i úřady v aglomeraci bruselské, jsou dvojjazyčné, ostatní země je rozdělena na obvod, v němž má platnost frančtina a na obvod platnosti vlámsštiny. Poměry minorit druhého jazyka (na př. obyvatelstva francouzského jazyka ve vlámských městech a vlámského dělnictva v krajích wallonských) jsou upraveny takto: Pokud jsou v obvodech wallonských neb vlámských obce s většinou obyvatelstva druhého jazyka, může si obecní rada zvolit sama svůj jazyk úřední, v němž s ní pak i úřady státní dopisují. Mimo to mají minority, jež reprezentují nejméně 20% obecních voličů anebo ve velkých obcích nejméně 15.000 voličů, v obou obvodech právo pouze na dvojjazyčné vyhlášky. Právo těchto minorit posléze uvedených je tedy vyměřeno velmi skrovně.

Zbývá v této kapitole ještě promluvit o používání řeči minorit ve správě poštovní a železniční. Ve Španělsku, ve Francii, v Anglii, v Dánsku, v Holandsku, ve Švédsku, v Německu, v Itálii, v Rakousku, v Maďarsku, v Řecku, v království SHS., v Bulharsku, v Rumunsku, v Polsku, na Litvě, v Lotyšsku i Estonsku jest úřední řečí ve správě poštovní a železniční pouze jazyk státní. Nápis v úřadech poštovních a na nádražích jsou pouze v jazyku státním. Ba docela i v Horním Slezsku ustanovuje článek 139. hornoslezské smlouvy, že ustanovení odstavce o řeči ve správě neplatí pro správu železniční, poštovní a telegrafní. Přes to však má se dle

možnosti vycházeti vstříc potřebám obyvatelstva v bezprostředním styku s obecnstvem hlavně ve výdejnách železničních lístků a v úřednách poštovních, pokud úředníci řeči minority rozumí. V německé části Horního Slezska úředníci poštovní a železniční ve většině případů polštině nerozumí. V Polské části Horního Slezska úředníci němčinu ovládají a vycházejí obyvatelstvu vstříc. Této praxe používá se i vůči minoritě maloruské na Volyni a vůči větším, kompaktněji usazeným minoritám v Sedmihradsku a v Bukovině v Rumunsku, jakož i na některých místech v království SHS. Rovněž i v Alsasku ve Francii, v obvodu Eupen Malmedy v Belgii a v dánském Šlesviku domluví se obyvatelstvo místní jazykové menšiny na poštách a drahách ve své řeči mateřské. Naproti tomu slovanské obyvatelstvo v Řecku, veškeré menšinové obyvatelstvo v Maďarsku a jakož i menšinové obyvatelstvo v některých místech Itálie nesmí se ani odvážit používat na poštách a drahách své řeči.

Ve Finsku platí pro pošty analogická ustanovení citovaného jazykového zákona, o železnicích je pak ustanoveno, že jsou v celém státě dvojjazyčné.

V Československu platí pro pošty a dráhy zásady jazykového zákona ze dne 29. února 1920 výše již zmíněného. Je-li v obci cizojazyčná menšina tvořící více než 20% všech státních příslušníků v obci bydlících, jest ve styku se stranami jak ústním tak písemným užívati na přání strany též jazyka menšiny. Také úřední razítka poštovní jsou v těchto případech dvojjazyčná. U výdejen železničních lístků lze používat řeči minorit i tehdy, nemá-li obec 20% ní menšinu, ovšem pokud službu konající úředník řeč menšiny ovládá. Ve stanicích s menšinou 20% mohou ku přání strany nákladní listy vyplňovati se po př. jen v jazyku menšiny, je-li zásilka podána do stanice s kvalifikovanou menšinou téhož jazyka. Je-li zásilka podána do stanice, kde není kvalifikované menšiny téže národnosti jako ve stanici podací, možno nákladní list vyplnit sice také v jazyku menšiny, avšak s překladem v jazyku státním.

O tiskovinách určených pro styk se stranami ustanoveno, že pro strany, které používají menšinového jazyka, který pro stanici podací přichází v úvahu, vydávají se tiskoviny s předtiskem vícejazyčným.

Jízdenky vydávané ve výpravnách ležících v obcích s kvalifikovanou menšinou, mají na líci předtisk v jazyce státním, na rubu v jazyku, po př. v jazycích příslušných menšin. Na Slovensku a v Podkarpatské Rusi vydávají se lístky jen v jazyce státním.

Nápisy na poštovních úřadech v obcích s kvalifikovanými minoritami jsou vždy dvojjazyčné, nápisy na železničních budovách jsou dvojjazyčné, jen pokud jde o obec s německou minoritou v Čechách, na Moravě nebo ve Slezsku. Budiž ještě uvedeno, že dvojjazyčné nápisy na nádražních budovách nalézají se v Evropě vedle

Československa ještě ve Finsku, v Belgii a snad v některých místech Švýcarska. Ve všech ostatních státech jsou pouze nápisy jednojazyčné a to i tam, kde jde o město s obyvatelstvem převážně cizojazyčným.

III. Užívání řeči minorit u soudů.

Ve smlouvách o ochraně menšin jest o používání minorit před soudy tento odstavec:

»Jestliže by vláda zavedla nějaký oficiální jazyk, bude přes to poskytnuta státním příslušníkům jiného jazyka než přiměřená možnost, aby před soudy používali svého jazyka jak ústně tak písemně.«

Ustanovení toto předpokládá, že zmíněné státy určí si jeden úřední jazyk. To skutečně také učinily všechny státy k ochraně menšin zavázané mimo Finsko, jež stanovilo za úřední jazyky dva, nejen jazyk své majority, ale i jazyk minority. Jazykový zákon finský uvedený v kapitole minulé, platí i pro soudy.

Přes toto ustanovení jednoho jazyka úředního jsou zmíněné státy povinny poskytnouti příslušníkům svých menšin »přiměřené úlevy« pro ústní nebo písemní používání jazyka před soudy. Rčení toto je ovšem velmi neurčité, na druhé straně vztahuje se však na všechny menšiny v celém obvodu státním, aniž by omezovalo se pouze na menšiny větší a na okresy, v nichž příslušníci menšin bydlí ve větším počtu. Tím jsou při velkém počtu malých minorit a při značném jich rozptýlení mnohdy ve velkém počtu okresů uloženy státům povinnosti, jichž splnění je velmi obtížné. V praxi se na malé minority při otázce používání jazyka před soudy obyčejně vůbec nebere zřetel. Úlevy jsou obyčejně poskytovány pouze minoritám početně význačnějším a pouze v okresích, v nichž je větší počet příslušníků menšiny. Vzhledem k velké neurčitosti citovaného rčení o »přiměřených úlevách«, je pochopitelné, že ustanovení to v různých státech různě je praktikováno. Naprosto žádných úlev neposkytuje a tudíž tento odstavec smlouvy neplní Řecko vůči svým minoritám slovanským, také s ostatními minoritami jedná se u soudů pouze řecky, což je usnadněno tím, že v Řecku musí mít před soudem každý svého právního zástupce. Také Maďarsko až do vydání nových nařízení o ochraně minorit neplnilo tento odstavec vůči minoritám všem. Dle zákona z r. 1868 mohlo se v řečích menšin jednat pouze před soudy obecními, jež vyřizovaly pře v hodnotách do 50 K.

§ 12. nového nařízení o právech menšinových stanoví, že maďarský občan, náležející k jazykové menšině, může užívati u okresních soudů a královských soudních dvorů kromě úředního jazyka státu též svého jazyka mateřského slovem i písmem, je-li tento mateřským jazykem alespoň $\frac{1}{5}$ obyvatelstva obvodu dotyčného soudu. Nerozumí-li soudce jazyku menšiny nutno použití tlumočnicka. Rozsudek sděluje se příslušníkům menšiny svrchu zmíněné na

jich přání i v ověřeném překladu v jich mateřském jazyku. Též předvolání vyhotovuje se v mateřském jazyku stran. Advokáti jsou povinni užívatí před soudy vždy úředního jazyka státu. — Vezme-li praxe na nové nařízení vůbec nějaký zřetel, bude výsledek asi pouze ten, že pro strany maďarsky nerozumějící veme se tlumočnick na státní útraty. Zda bude tlumočnick svědomitý a nebude stranám maďarsky neznajícím spíše jen škoditi, je jiná otázka.

Také Rakousko neposkytuje svým minoritám v tomto ohledu žádných úlev a odůvodňuje to tím, že prý minority v žádném jeho obvodu nenacházejí se ve větším počtu tak, aby nějaké zvláštní úlevy byly tím odůvodněny.

Ze států smlouvami o ochraně menšin nevázaných, avšak majících své minority, neposkytuje jim rovněž žádných úlev v tomto ohledu na př. Holandsko a Francie s výminkou Alsaska. Španělsko používá někdy tlumočnicků.

V Itálii mohou soukromé strany používatí před soudy své mateřštiny, avšak advokáti za všech okolností smějí mluvití tam toliko italsky. Pro dorozumění soudce se stranou funguje u soudu tlumočnick, jehož služeb nutno používatí i tehdy, když soudce řeč strany ovládá, ba i tehdy, když soudce sám patří k těžce jazykové minoritě jako strana.

Německo mimo saskou Lužici Horní, kde pro ulehčení ústních styků obyvatelstva se soudem, ustanoven je u soudů tlumočnick znalý srbštiny, a mimo Horní Slezsko, neposkytuje menšinám úlev docela žádných. Jaké úlevy mají na papíře příslušníci polské menšiny v Horním Slezsku, uvidíme níže při zkoumání úlev poskytnutých německé menšině v polském Horním Slezsku, ježto smlouva hornoslezská zaručuje polské menšině v německém Horním Slezsku i německé menšině v polském Horním Slezsku formálně stejné postavení.

V Dánsku užívání německé řeči v soudnictví upraveno je zákonem č. 260 z 28. června 1920 (Lov om Indførelse af dansk Retspleje i de sønderjydske Landsdele). § 4. tohoto zákona ustanovuje: Ve Šlesviku mohou se ústní nebo písemní podání stran nebo jejich zmocněnců, dále výpovědi stran a svědků expertů učiniti v jazyce německém, jestliže osoba, o kterou jde, dokáže, že má bydliště ve Šlesviku a dotvrdí, že není mocna jazyka dánského. Jednání vede se v tom případě za účasti tlumočnicka, jehož opatří soud, leč že by všichni účastníci prohlásili, že mají dostatečnou znalost jazyka německého. Náklady s opatřením tlumočnicka spojené hradí státní pokladna. Analogická pravidla platí pro překlad písemných dokumentů v processu předložených. Zápis do protokolu koná se pouze v řeči dánské, avšak uzná-li soudce, že je důležitým pro záležitost projednávanou, aby výpověď se zapsala do slova, nebo žádá-li to strana, může rozhodnouti, že zápis provede se také německy. Strany nebo jiné osoby, žádající opisy protokolu, mohou za podmínek shora výtčených žádati, aby opisu přidán byl německý pře-

klad ověřený přísežným tlumočnickem. Útraty překladu hradí se z veřejné pokladny. Také ve Švédsku v okresích, v nichž bydlí příslušníci minority finské, ustanoveni jsou tlumočníci placeni státem. V S. S. S. R. mohou jazykové menšiny před soudy prvých instancí používatí své mateřštiny.

Vraťme se nyní ke státům vázaným smlouvami o ochraně menšin.

Ani království SHS., ani Rumunsko, ani Polsko s výminkou Horního Slezska neupravily posud používání jazyků menšin před soudy zvláštními zákony. Faktický stav v těchto státech je dnes tento:

V Rumunsku jsou ustanoveni pro styk minorit se soudci tlumočníci, po případě rozumí-li soudce řeči strany, může dělat tlumočnicka sám, t. j. může se stranou jednat v mateřském jejím jazyku, avšak protokol sepisuje se pouze rumunsky. Advokáti musí jednati se soudem pouze rumunsky, avšak pro přechodnou dobu, která vypršela na podzim r. 1923, bylo jim povoleno činit i nerumunská podání. Do téže doby bylo i soudcům, jichž mateřskou řečí není rumunština, dovoleno vynášeti rozsudky v Sedmihradsku maďarsky a v Bukovině německy. Po uplynutí této doby musí soudcové bezvýmínečně vynášeti rozsudky pouze rumunsky a advokáti smějí podávati jen rumunské žaloby.

Také v Bulharsku a na Litvě ustanoveni jsou pro jednání u soudů tlumočníci, pokud soud nemůže se se stranou jinak dorozumět.

V království SHS. smí soukromník u nejnižších soudů v svém jazyku podat žalobu, jež však bude vyřízena v jazyku státním. Pro ústní styk se soudy stran jazyka státního neznalých ustanoven tlumočnick státem placený, nezná-li soudce jazyka příslušné menšiny. Advokát smí činiti podání a před soudem mluvití pouze v jazyku státním. Tytéž zásady platí i v Polsku, pokud jde o bývalý zábor pruský s výminkou Horního Slezska, kde platí ustanoveni zvláštní. V oblastech bývalých záborů ruského a rakouského se nepolské žaloby vůbec nepřijímají, co se však ústního styku týče, nutno uvést, že na Volyni soudcové znají jazyk maloruského lidu a po stránce jazykové vycházejí mu v ústním styku vstříc. Protokol a rozsudek je ovšem pouze polský.

Pro Horní Slezsko platí tato ustanovení hornoslezské smlouvy (čl. 140.—146.):

Před řádnými soudy plebiscitního území je každému dovoleno užívati slovem i písmem řeči německé nebo polské místo řeči úřední. Tato úleva neplatí však pro advokáty a pro ty, kdož zastupování třetích osob provádějí po živnostensku, leč by byli činni ve věci vlastní. Je-li potřebí přeloží se část jednání nevedeného v řeči úřední předsedou, přísedícím anebo přízvaným tlumočnickem. Soud rozhodne o tom, zda vyjádření a výpovědi učiněné v řeči menšiny mají se pojmout do protokolu v této řeči či zda se má

protokolu přidati překlad ověřený tlumočnickem. Straně nepřisluší však právo žádati vyhotovení vedlejšího protokolu v řeči menšiny. Návrhům na zápisy do pozemkových knih nebo jiných rejstříků u soudů vedených, jakož i povolením těchto návrhů, pokud jsou v řeči menšiny, musí být přidán překlad přísěžného tlumočnicka. Text tohoto překladu je rozhodujícím i když se odchyluje od prvopisu.

Při ústním jednání soudním může dle uvážení soudu být řeč menšiny (v Polsku německá, v Německu polská) použita jako řeč jednací, jestliže strany i svědci, i ostatní účastníci dobře jí rozumí. Rozsudek však i tu pronáší se v řeči úřední, ve které se vedou též protokoly.

Lotyšsko ustanovilo zákonem přijatým dne 6. prosince 1918, že jazyk lotyšský je oficiálním jazykem užívaným v soudnictví, soudy mají však připustiti dle okolností a v případě potřeby užívání jazyka ruského a německého. Neznají-li strany ani jediného z těchto tří jazyků, přivolají se přísěžní tlumočníci. Advokáti usazení v zemi před 18. listopadem 1918 smějí užívatí jazyka ruského. Všeobecně však podání advokátů mají býti v řeči lotyšské.

V Československu platí i pro soudy svrchu zmíněný zákon ze dne 29. února 1920, stanovící zásady jazykového práva. V soudním okrese, v němž podle posledního soupisu lidu obývá alespoň 20% státních občanů téhož však jiného jazyka než československého, jsou okresní soudy povinny přijímati podání v jazyku této menšiny a vyřídití je nejen v jazyku československém, ale i v jazyku podání. Sborové soudy mají tuto povinnost tehdy, vztahuje-li se působnost jejich též na soudní okres s kvalifikovanou (t. j. více než 20%ní) menšinou a jde-li o věc, jejíž vyřízení soudu náleží právě na základě toho, že jeho působnost se na takový okres s menšinou vztahuje. Při soudech, jichž působnost je omezena na jediný okres, jakož i při soudech jim bezprostředně nadřízených, lze se omeziti na vydání vyřízení pouze v jazyku strany. Většina menšinových soudů provádí na žádosti podané v menšinovém jazyku též zápisy do knih a veřejných rejstříků jen tímto jazykem. Příslušníci jazyka menšiny obesílají se v jejich jazyku. Tiskopisů se používá u menšinových soudů s textem v jazyku státním a v jazyce menšiny. Dvojjazyčné jsou u soudů menšinových též pečeti a razítka a též jejich vnější označení a vyhlášky.

Za stejných podmínek stanovených pro přijímání menšinových podání povinen je veřejný žalobce trestní žalobu proti obviněnému jiného jazyka vznést i v tomto jazyku a po případě jen v tomto. V kterém jazyku v těchto případech bude jednáno, má se stanoviti nařízením, jež posud vydáno nebylo. Praxe jest však taková, že se jedná v těchto případech často pouze v jazyku obžalovaného a také rozsudek vydává se pouze v této řeči. Podobná praxe je i v řízení civilním. U veškerých soudů menšinových jedná se s pří-

slušníky jazyka menšiny jejich jazykem a tímto jazykem sepisuje se i protokol.

Je-li strana zastoupena advokátem, může advokát používat jazyka menšiny za všeobecných podmínek, t. j. vždy, kdykoli má toto právo strana jím zastupovaná. Samostatných práv jazykových však advokát nemá a zastupuje-li stranu, která je příslušníkem státního jazyka, nemůže užívat jazyka menšiny, i když jest sám příslušníkem tohoto menšinového jazyka.

V okresích, v nichž cizojazyčná minorita je menší než 20%, zachovává se většinou praxe, že ústní styk soudu se stranami, o nichž je prokázáno, že jazyk státní neovládají, děje se v řeči jejich, protokol se píše a rozsudky vynášejí pouze v jazyce státním, ve kterém nutno činit i písemná podání s výminkou podání učiněných v zájmu veřejném, jež možno u každého soudu podati i v jazyce menšinovém.

Jsou tedy úlevy v Československu menšinám i v okresích, kde nedosahují 20%, poskytované větší než úlevy poskytované v tomto oboru celou řadou jiných států a rovnají se asi úlevám poskytovaným Polskem, Jugoslavií a Rumunskem i menšinám tvořícím v okrese velmi značnou kvotu obyvatelstva. Na základě toho možno prohlásit s dobrým svědomím, že Československo i vůči menšinám rozptýleným, menším než 20%, plní příslušný odstavec smlouvy o ochraně menšin tak, jak jiné státy plní příslušné odstavce vůči značným minoritám kompaktním. Práva, jež dává Československo pro používání menšinového jazyka v soudnictví menšinám činícím v okrese více než 20 procent, nemají menšiny v žádném jiném státě Evropy, pokud máme na mysli státy s převahou jednoho národa, kromě Finska. Nutno zde poznamenati, že v Belgii docela i řeč většiny obyvatelstva, řeč vlámská, nemá těch práv v soudnictví civilním jaká mají v Československu řeči menšin, dosahujících v okrese poměrné početnosti 20%. V soudnictví trestním řídí se tam sice řeč processu dle jazyka obžalovaného, avšak v soudnictví civilním není zvláštního zákona a platí tam ustanovení ústavy o fakultativním používání jazyků. V praxi však se používá před civilními soudy téměř všeobecně frančtiny.

Za vyličeného stavu věcí v Československu a ve státech jiných nutno vysloviti podiv nad tím, jak mohl »Verband der deutschen Rechtsanwälte« podati tak ostrý protest proti jazykovému zákonu, ve kterém se praví: »Das zitierte Sprachengesetz ist geradezu ein Hohn auf die Grundsätze der Freiheit und Gerechtigkeit, die in einem demokratischen Staate verbürgt sein sollen.«